

INVENTORY IN AGROCLUSTERS AND ITS IMPROVEMENT

Ruziyeva Dilafruz Faxridinovna

Researcher (PhD) of Tashkent State University of Economics,

E-mail: dlafruzfaxridinovna_87@umail.uz

Abstract. The article examines issues of improving the practice of organizing, conducting and formalizing the results of inventory in agroclusters. As a result of the research, a scientific proposal and practical recommendations were developed.

Key words: agrocluster, inventory, inventory plan, inventory items, accounting charts, chart correspondence.

АГРОКЛАСТЕРЛАРДА ИНВЕНТАРИЗАЦИЯ ЎТКАЗИШ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Рузиева Дилафруз Фахридиновна – Тошкент давлат иқтисодиёт университети тадқиқотчиси

Аннотация. Мақолада агрокластерларда инвентаризацияни ташкил этиш, ўтказиш ва натижаларини расмийлаштириш амалиётини такомиллаштириш масалалари тадқиқ этилган. Изланишлар натижасида илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: агрокластер, инвентаризация, инвентаризация режаси, инвентаризация объектлари, бухгалтерия счетлари, счетлар корреспонденцияси.

Иқтисодиёт тармоқларини, жумладан қишлоқ хўжалигини ер, сур, меҳнат ва моддий ресурслардан самарали фойдаланиш асосида жадал ривожлантириш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва қишлоқ аҳолиси турмуш фаровонлигини оширишнинг асосий омили ҳисобланади. Шунинг учун, Ўзбекистонда иқтисодиёт тармоқларини ривожлантириш бўйича қабул қиланаётган стратегик дастурларда бунга алоҳида эътибор берилмоқда. Жумладан, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш бўйича 2024 йилда қуйидаги вазифалар режалаштирилган: “Бир гектардан олинadиган ўртача даромадни 4,3 минг долларга, қишлоқ хўжалиги экспорт ҳажмини 2,5 миллиард долларга, пахта ҳосилдорлигини ўртача 35,5, ғалла бўйича 69,0 центнерга етказиш, замонавий ресурс тежамкор технологияларни пахта ва ғалла майдонларининг 33 фоизида жорий этиш, қўшимча 91 минг гектар ер майдонини замонавий сув тежайдиган технологияларни қўллаш, 2,5 миллион тонна қувватга эга бўлган 11 та янги агрологистика марказлари фаолиятини йўлга қўйиш” [2].

Қишлоқ хўжалиги олдида қўйилган вазифаларни бажаришда қишлоқ хўжалигида бугунги кунда асосий хўжалик юритиш шаклига айланиб улгурган агрокластерлар фаолияти ҳам муҳим ўринни эгаллайди. Шунинг учун, агрокластерларда ҳам мавжуд ер, сув, меҳнат ва молиявий ресурслардан самарали фойдаланишни янада такомиллаштириш муаммолари кун тартибига чиқади.

Ушбу муаммоларни ҳал этишда агрокластерларда бухгалтерия ҳисобини халқаро стандартлар асосида тўғри ташкил этиш ва юритиш билан бирга мавжуд мулкни сақланиши ва улардан самарали фойдаланиш лозим бўлади. Мавжуд мулкни тўла сақланиши, улардан мақсадга мувофиқ самарали фойдаланишда ички назоратнинг асосий усуллари билан бири бўлган инвентаризацияни ўз вақтида, сифатли ўтказиш муҳим аҳамиятга эга.

Олиб борилаётган тадқиқотлар таҳлили, агрокластерларда инвентаризацияни ташкил этиш, ўтказиш ва натижаларини бухгалтерия ҳисобида акс эттириш бўйича ташкилий-услубий муоммолар мавжудлигини кўрсатмоқда.

Инвентаризация - бу хўжалик активлари ва мажбуриятларини ҳақиқатда мавжудлигини ҳисоб маълумотлари билан таққослаш жараёнига айтилади. Инвентаризация бухгалтерия ҳисоби усулининг элементларидан биридир. “Бухгалтерия ҳисоби ва молиявий ҳисобот маълумотларининг тўғрилиги ҳамда ишончлилиги активлар ва мажбуриятларни мажбурий тарзда инвентаризациядан ўтказиш орқали тасдиқланади. Инвентаризация объектлари, уни ўтказиш тартиби ва муддатлари инвентаризация бўйича бухгалтерия ҳисоби стандартида белгиланади” [1].

Инвентаризациянинг асосий мақсадлари мол-мулкнинг ҳақиқатда мавжудлигини аниқлаш, ҳақиқатда мавжуд мол-мулкни бухгалтерия ҳисоби маълумотлари билан қиёслаш, мажбуриятлар ҳисобда тўғри акс этирилганлигини текшириш. Инвентаризация ўтказиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган (02.11.1999 й. N 833), Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган (19.10.1999й. №зг/17-19-2075) 19-Бухгалтерия ҳисобининг Миллий стандарти «Инвентаризацияни ташкил этиш ва ўтказиш» [3] билан белгиланади.

Агрокластерларда 19-БХМСга кўра, ҳисобот йилида ўтказиладиган инвентаризациялар сони, уларни ўтказиш санаси, уларнинг ҳар бирида текшириладиган мулклар ва мажбуриятлар рўйхати кўрсатилган инвентаризация режаси тузилади. Режага асосан, товар-моддий захиралар инвентаризацияси бир йилда камида бир марта амалга оширилади. Асосий воситалар инвентаризацияси икки йилда камида бир марта, кутубхона фондлари эса беш йилда бир марта амалга оширилади. Пул маблағлари, пул ҳужжатлари, қийматликлари ва қатъий ҳисобдаги бланклар инвентаризацияси ойда бир марта, ёнилғи-мойлаш материаллар, озиқ-овқат маҳсулотлар - ҳар чоракда, қимматбаҳо металллар - агрокластерлар “Ҳисоб сиёсати”га мувофиқ ўтказилади.

Бундан ташқари, қуйидаги ҳолатларда режадан ташқари инвентаризация ўтказилади: асосий воситалар ва товар-моддий қийматликлар қайта баҳоланганда;

моддий жавобгар шахслар алмашганда (ишларни қабул қилиш — топшириш кунда);

ўғирлик ёки суиистеъмол, шунингдек, қийматликларни бузилиши фактлари аниқланганда;

табiiй офатлар, ёнғинлар, фалокатлар ёки ғайритабiiй шароитлар юзага келтирган бошқа фавқулодда вазиятлар юз берганда;

агрокластернинг ишлаб чиқариш бўлинмаси тугатилганда (қайта ташкил этилганда).

Инвентаризация агрокластер раҳбари томонидан тайинланган ва буйруқ билан тасдиқланадиган махсус комиссия томонидан ўтказилади. Инвентаризация ҳар бир сақлаш жойи ва моддий жавобгар шахс бўйича, унинг қатнашувида алоҳида - алоҳида ўтказилади. Барча моддий бойликлар, албатта, санаш, тортиш ёки ўлчаш йўли билан текшириб чиқилади.

Инвентаризация комиссияси ўтказилган инвентаризация натижасида топилган камомадлар ва ортиқча чиқишлар сабабларини аниқлайди. Қийматликларнинг йўқолиши ва

бузилиши сабаблари ҳақидаги қарорларни комиссия тегишли ходимларнинг тушунтирув хатлари ва бошқа маълумотлари асосида қабул қилади. Инвентаризация комиссияси томонидан расмийлаштирилган ҳужжатлар агрокластер раҳбари томонидан тадиқлангандан кейин, унинг натижаларини расмийлаштириш учун бухгалтерияга топширилади.

Инвентаризация натижасида аниқланган моддий бойликлар, пул маблағлари ва бошқа мулкларнинг камомадлари қуйидаги йўл билан ҳисобдан чиқарилади:

табiiй йўқолиш меъёрлари чегарасидаги йўқолишлар, агар айбдор шахслар аниқланмаган бўлса ёки айбдорлар ундириб олиш суд томонидан инкор қилинган бўлса, ишлаб чиқариш, операцион, давр харажатларига;

меъёрлардан ортиқча ҳамда бузилишлардан қўрилган талофатлар айбдор шахслар ҳисобидан ундирилади.

Бунда кам чиққан товарлар (материал, мулклар) қийматининг камомади айбдор шахслардан ушбу ёки шу каби товарлар (бошқа моддий бойликлар)нинг камомади аниқланган даврда бўлган бозор баҳосидаги қиймати ундириб олинади. Баҳолардаги фарқлар молиявий натижаларга олиб борилади.

Бу хўжалик операциялар бухгалтерия ҳисоби счётларида қуйидагича акс эттирилади:

1. Аниқланган камомад қийматини ҳисоб баҳосига:

Дебет 5910-«Камомад ва моддий бойликларнинг бузилиши келадиган нобудгарчиликлар»

Кредит Камомад бўлган моддий бойликларни ҳисобга оладиган счётлар-

2. Моддий жавобгар шахслардан ундириб олинadиган (бозор баҳосидаги) суммага:

Дебет 4730-«Моддий зарарни қоплаш бўйича ходимларнинг қарзи» (бозор баҳосида ундирилиб олинadиган суммага)

Кредит 5910-«Камомадлар ва моддий бойликларнинг бузилишидан келадиган нобудгарчиликлар» (камомаднинг баланс қиймати)

Кредит 6230-«Бошқа муддати узайтирилган даромадлар» (Моддий жавобгар шахслардан ундириб олинadиган сумма билан қиймати орасидаги фарқ суммага) қиймати ўртасидаги фарқ - баҳолардаги фарқ суммасига.

3. Камомад суммаси ундирилганда бухгалтерия ҳисоби счётларида қуйидагича акс эттирилади:

Дебет 5010-«Миллий валютадаги пул маблағлари» ёки 6710 «Меҳнат ҳақи бўйича ходим билан ҳисоб - китоблар»

Кредит 4730-«Моддий зарарни қоплаш бўйича ходимнинг қарзи». Ушбу операция ундирилган камомаднинг бозор баҳосидаги суммасига берилади.

Шу билан бирга моддий жавобгар шахсдан ундириладиган сумма билан қийматликларнинг баланс баҳоси ўртасидаги фарқ қуйидаги бухгалтерия ёзуви билан даромадга ўтказилади:

Дебет 6230-«Бошқа муддати узайтирилган даромадлар»

Кредит 9390-«Бошқа операцион даромадлар»

Бир даврнинг ўзида ва бир моддий жавобгар шахсда бир турдаги товар -моддий бойликларнинг камомади ва ортиқча чиқишлари ўзаро хўжалик ҳисобига ўтказилиши мумкин. Кам чиққан бойликлар қиймати айбдор шахслар ҳисобига олиб борилади.

Моддий қийматликларни ортиқча чиқиши аниқланганда у агрокластернинг молиявий натижаларига ўтказилади. Бу операция қуйидаги ёзув билан расмийлаштирилади:

Дебет Тегишли моддий қийматликларни ҳисобга оладиган счётлар.

Кредит 9390-«Бошқа операцион даромадлар»

Табиий йўқолиш меъёрлари чегарасидаги ёки ундан юқори бўлган камомадлар, айбдор шахслар бўлмаганда, табиий талофат ҳисобланиб, пайдо бўлган жойига қараб, маҳсулот ишлаб чиқариш таннарини ёки давр харажатларини ошириши керак.

Инвентаризация натижасида ортиқча чиққан моддий бойликлар қуйидаги бухгалтерия ёзуви билан даромадга олинади:

Дебет 9390 «Бошқа операцион даромадлар»

Кредит Моддий бойликларни ҳисобга оладиган счётлар.

Даъво қилиш муддати ўтиб кетган кредитор ва депонент қарзлар ҳисобдан чиқарилганда 6720-«Депонентланган меънат ҳақи» ва 6990 «Бошқа мажбуриятлар» счётлари дебетланиб 9360 «Кредитор ва депонент қарзларни ҳисобдан чиқаришдан даромадлар» счёти кредитланади.

Даъво муддати ўтиб кетган дебитор қарзлар ҳисобидан чиқарилганда 9430 «Бошқа операцион харажатлар» счёти дебетланиб, дебиторлик қарзлар ҳисобга олинадиган счётлар кредитланади.

Инвентаризация натижаларини агрокластер бўйича умумлаштириш ва тегишли бошқарув қарорлари қабул қилиш учун қуйидаги шаклда инвентаризация натижаларининг умумий қайдномасини расмийлаштириш мақсадга мувофиқ бўлади.

**Агрокластерларда инвентаризация натижаларининг умумий
ҚАЙДНОМАСИ**

Синтетик счёти номи	Счёт №	Инвентаризация натижаси суммаси, минг сўм				
		Ортиқ	Жами камомад	Камомад		
				Шу жумладан		
				Табиий камайиш нормаси	Харажат ҳисобига ўтказилди	Моддий жавобгар шахсга
Асосий воситалар	0100	5500	-	-	-	-
Номоддий активлар	0400	-	-	-	-	-
Узоқ муддатли инвестициялар	0600	-	-	-	-	-
Ўрнатиладиган асбоб- ускуналар	0700	-	6000	-	-	6000
Капитал қўйилмалар	0800	-	-	-	-	-
Материаллар	1000	2800	5400	1200	-	4200
Ўқтиришдаги ва боқувдаги ҳайвонлар	1100	3100	-	-	-	-
ва бошқ. Счётлар		-	-	-	-	-
Жами:		11400	11400	1200		4200

Бош бухгалтер

имзо

(Ф.И.Ш.)

Инвентаризация
комиссияси раиси

имзо

(Ф.И.Ш.)

Агрокластерларда инвентаризацияни ташкил этиш ўтказиш ва уни натижаларини бухгалтерия счетларида акс эттириш жараёнини бўйича олиб борилган тадқиқот натижалари асосида қуйидагиларни таклиф қиламиз:

- Ҳар йили молия йили бошида агрокластерларда инвентаризация ўтказиш режасини ишлаб чиқиш ва уни тегишли тартибда расмийлаштириш;

- Тегисли тартибда расмийлаштирилган инвентаризация ўтказиш режасини ҳар бир моддий жавобгар шахсга етказилишини таъминлаш;

- Йиллик молиявий ҳисобот тузишдан олдин агрокластерларда тўлиқ инвентаризация ўтказиш ва уни натижаларини йиллик молиявий ҳисобот тузишдан олдин расмийлаштирилишини таъминлаш;

- Инвентаризацияни ўтказишда 19-БҲМСга тўлиқ риоя қилинишига эришиш ва ушбу стандарт асосида тасдиқланган ҳужжатларни расмийлаштириш;

- Инвентаризацияларни режасига асосан ва зарур ҳолларда режадан ташқари ўтказиладиган инвентаризацияларни ўз вақтида сифатли ўтказилишини таъминлаш мажбуриятини агрокластер раҳбаридан олиб, бош бухгалтер вазифасига киритиш.

Юқоридаги таклифларимизга амалиётга жорий этилиши агрокластерларда активларни тўлиқ сақланиши, мажбуриятларни тўғри ҳисобга олиб борилиши таъминлаш билан бирга, активлардан самарали фойдаланиш ва мажбуриятларни ўз вақтида қайтариш имконини бериб, унумсиз харажатларни камайтиради, бухгалтерия ҳисоби ахборотларини ишончлилигини ошириб, қабул қилинадиган бошқарув қарорлари самарадорлигини оширади. Натижада агрокластерлар бўйича умумий самарадорликка эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, Buxgalteriya hisobi to'g'risida (yangi tahriri). 13.04.2016 yildagi O'RQ-404-son. <https://lex.uz/docs/2931253>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasini 2023 yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-300-son Qarori. <https://lex.uz/docs/6600390>

3. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya Hisobining Milliy Standarti "Inventarizatsiyani tashkil etish va o'tkazish". (19-sonli BHMS). O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 1999 yil 2 noyabrda ro'yxatdan o'tkazildi, ro'yxat raqami 833. <https://lex.uz/ru/docs/812952>

4. [Anthony Robert N.](#), [S. Reece James](#). Accounting Principles (6 th Edition) //A.I.T.B.S. Publishers, 2005. - 696 pages. ISBN: 81853860802.

5. Dusmuratov R.D. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Darslik. –T.: «Fan va texnologiya», 2013. – 476 b.

6. Eshmuradov O.T., Alikulov A. I. Evaluation and accounting of material working cash in agroclusters as an object of accounting. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Special Issue 1 | 2022 ISSN: 2181-1385.

7. Каримов А.А., Исломов Ф.Р., Авлокулов А.З.. Бухгалтерия ҳисоби. Дарслик. –Т.: "Шарқ" НМАК, 2004. – 412 б.

8. Остонокулов А., Исканов Х. Инвентаризациянинг назарий – услубий асослари ва унинг ўзига хос хусусиятлари. //«Молия» илмий журнали. – Тошкент, 2018. 1– сон, 97–103 бетлар

9. Палий В.Ф. Теория бухгалтерского учета: современные проблемы. - [М.: ИНФРА-М, 2007. -512 с. ISBN \(EAN\): 5-85428-177-5](#)
10. Xasanov B.A., Xashimov A.A., Pardaeva Z.A.. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Mustaqil ta'lim uchun ko'rgazmali o'quv qo'llanma. –T.: “YANGI NASHR”, 2011. – 146 b.
11. Urazov K.B., Po'latov M.E. Buxgalteriya hisobi. Darslik. –T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2020.-415 b.

